

MEDIĀCIJAS IEVIEŠANAS SKOLĀ: PROBLĒMJAUTĀJUMI LATVIJĀ

Implementation of Mediation in Schools: Issues in Latvia

Ženija Truskovska

Rita Orska

Svetlana Ušča

Rēzeknes Augstskola

Abstract. *The article provides overview of issues related to the implementation of mediation in schools in Latvia, as well outlines the practical research carried out in Rēzeknes Augstskola. This is another attempt to trigger the topic and to initiate the discussion in Latvia on mediation as a modern and alternative method for problem and conflict solution in schools, involving in the process both students and adults thus endorsing tolerance, empathy, and non-violent communication.*

Keywords: *mediation, mediation process, social pedagogue, non-violent communication.*

Ievads

Introduction

Gan Latvijā, gan Eiropā kopumā skolas mediācijas ieviešana notiek mediācijas ieviešanas un veicināšanas procesa kontekstā citās sabiedrības jomās. Iepriekšējā mediācijas ieviešanas skolā tematam veltītajā rakstā (Truskovska, Orska, Ušča, 2014) tika noskaidrots, ka mediācija iegājusi daudzās jomās, piemēram, kopszīves pārtraukšanas – šķiršanās mediācija, bērnu un jauniešu tiesību mediācija, mediācija mantojuma jautājumos, kaimiņu attiecību mediācija, mediācija īres vietās, biznesa mediācija, iestāžu iekšējā mediācija, vainīgā – upura izlīgums, utt. (Trosens, Hofmans & Rotfišere, 2004). Veicot zinātnisko atziņu analīzi tika sniegts *mediācijas skaidrojums* – t.i. brīvprātīgs un strukturēts sarunas process konflikta risināšanai ar trešās personas palīdzību (starpniecību), no kura pozitīvs ieguvums ir visiem procesā iesaistītajiem (Truskovska, Orska, Ušča, 2014). Noskaidrots, ka mediācijas prakse veicina *spēju mainīt perspektīvu* kā neviens cits sociālais process, no kāpinātas konfliktsituācijas - uz sadarbību (Edelstein, 2006), jo *mediācijas procesā* citādāk nekā pārējos konflikta risināšanas veidos tiek pieņemts lēmums un/vai risinājums. To nosaka nevis mediators, bet gan konflikta partneri - medianti.

Tāda veida konflikta risināšana ir iespējama tikai ar *mediatora starpniecību*. Būtiski izprast mediācijas procesa ideju un iespējas, ka prasmīgi vadīts ar daudzveidīgu metožu, paņēmienu un tehniku palīdzību īpašs savstarpējā izlīguma process pa soļiem ir jauna un alternatīva iespēja risināt

konfliktus. Mediācija nav padomu došana. Mediatora loma ir vadīt procesu, atbildība par iznākumu/vai rezultātu ir iesaistīto procesā dalībnieku ziņā.

Pētījuma mērķis: sniegt ieskatu mediācijas ieviešanas skolā Latvijā problēmjaudājumos un to iespējamajos risinājumos, rosinot turpināt diskusiju par šo jautājumu.

Tas ir turpinājums aizsāktajam pētījumam par mediāciju kā mūsdienīgu un alternatīvu problēmsituāciju un konfliktu risināšanu skolā Latvijā.

Pētījuma metodes: izmantota zinātniskās literatūras analīzes metode, kā arī autoru personiskā un profesionālā pedagoģiskā refleksija; empīriskā pētījuma veikšanai izmantota aptaujas metode, iegūstot kvantitatīvus un kvalitatīvus datus.

Pasaulē daudzās valstīs, tostarp ASV un Vācijā jau ir uzkrāta zināma pieredze skolas mediācijas praksē. Mediācija konfliktos skolas organizācijās, piemēram, starp vecākiem un skolotājiem pakāpeniski tiek ieviesta arī Eiropā (*Jefferys – Duden, 2005*), izglītojot par mediatoriem gan skolotājus, gan skolēnus (*Philipp, Rademacher, 2002*). Piemēram, Vācijas federālajās zemēs mediācija skolās ienāk jau kopš 1995. gada. Mūsdienās federālajās zemēs Vācijā pastāv mediācijas programmas skolās, lai arī tās pielietojuma koncepcija un apjoms ievērojami atšķiras (*Will, 2005, 2011*).

Latvijā dažādi pasākumi, kas skaidro mediācijas procesu, tā priekšrocības ir jau no 20.gs. deviņdesmitajiem gadiem. Kopš 2004.gada biedrības „Integrācija sabiedrībai” Cietušo atbalsta centrs (mediacija@mediacija.lv) nodarbojas ar mediācijas popularizēšanu, organizē informatīvus seminārus par mediāciju un tās iespējamā dažādām profesiju un interešu grupām. 2007. – 2008. gadā organizēja un vadīja seminārus 207 Latvijas pedagogiem un skolēniem no dažādām Latvijas skolām. Tas deva stipru impulsu un pirmās zināšanas par mediāciju skolā.

Arī augstskolu studenti iesaistījās zinātniskos pētījumos, kas veltīti mediācijas skolā ieviešanas problēmjaudājumiem. Rēzeknes Augstskolā 2008-2012 aizstāvēti vairāki zinātniskie darbi 2.līmeņa profesionālajā programmā „Sociālais pedagogs”. 2012.gadā aizstāvēts bakalaura darbs par tēmu ”Mediācijas metodes pielietojums sociālā pedagoga darbā konstruktīvas saskarsmes veidošanā pusaudžiem”. ESF Twinning projekta ietvaros tika sagatavoti mediatori darbam ar tā saukto integrēto mediācijas metodi (*Bolis, 2010*). 2010.gadā Biedrība „Integrācija sabiedrībai” organizēja projektu „Vienaudžu mediācija – ceļš uz sadarbību!”, kas tika īstenots ar Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departamenta finansiālu atbalstu. Projekta ietvaros notika divi bezmaksas apmācību semināri tikai Rīgas skolu pedagogiem, skolu psihologiem vai sociālajiem pedagogiem, „Vienaudžu mediācijas organizācija skolā”. Kā redzam, Latvijā ir neilga un fragmentāra pieredze mediācijas skolā ieviešanā.

Latvijā mediācija ir mūsdienīga un jauna pieeja problēmsituāciju un konfliktu risināšanā skolā. Lai arī skolotāji mediatori tiek sagatavoti, taču

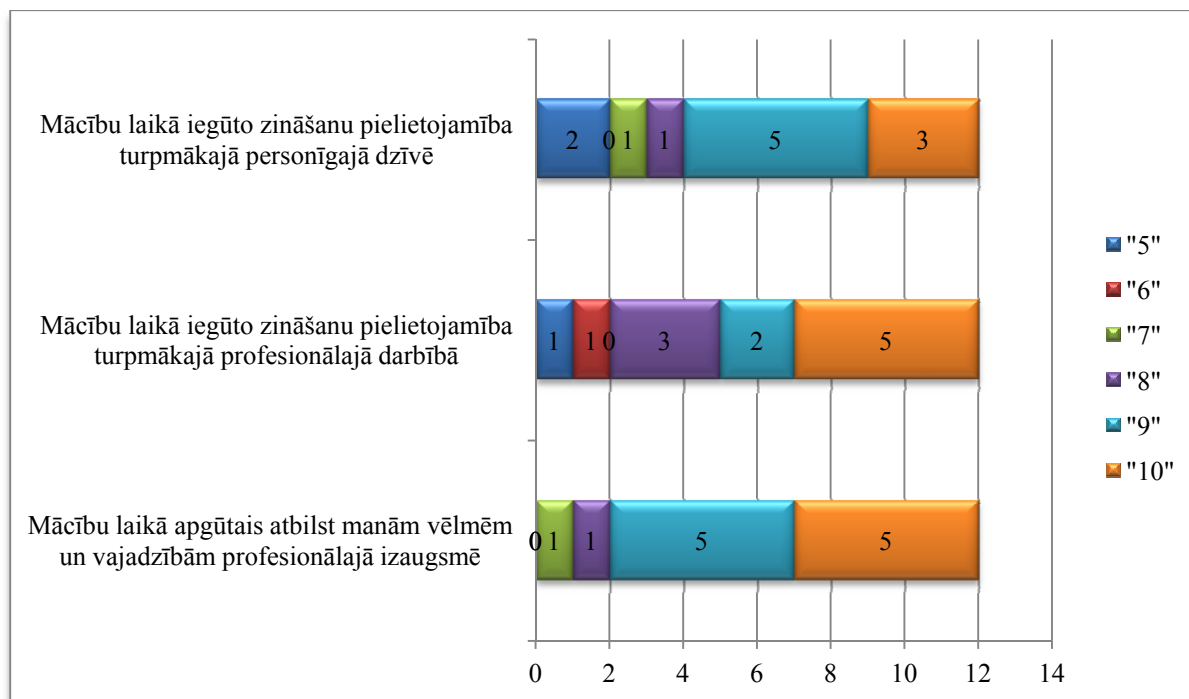
meditācija vēl nav integrēta skolas ikdienas procesos. Biežāk tā ir tāda metode, ko izmanto skolotāji skolēnu konfliktu risināšanai. Viens no iemesliem šādi pieejai varētu būt neticība skolēnu spējai patstāvīgi risināt konfliktsituācijas, skolēnu neuztver kā vienlīdzīgu partneri. Kā vēl vienu iemeslu lēnajam mediācijas skolā ieviešanas procesam varētu minēt vienotības trūkumu skolas pedagogu kolektīvā. Skolotājiem jābūt gataviem atteikties no sankcijām (parasti brīdinājums vai sods), viņiem jāakceptē risinājumu, kuru izstrādājuši skolēni, ja risinājumu abas puses ir atzinušas par labu un taisnīgu. Skolotājiem daļu savas varas jānodod cerībā, ka mediācija starp skolēniem ar konsensā izstrādātu risinājumu ir konstruktīva un izbeidz konfliktu. Pedagogiem jāuzticas skolēnu atbildības spējai un jādefinē savas attiecības ar skolēniem mazāk hierarhiski, bet vairāk kā partnerattiecības. Skolotāju gatavība šādām pārmaiņām ir dažāda. Ir viedoklis (*Will, 2005, 2011*), ka par skolas mediatoru var kļūt jebkurš speciālists. Savukārt, šī raksta autore uzskata, ka šai lomai visvairāk bāzes izglītībā ir sagatavots sociālais pedagogs. Turklāt apgūtās zināšanas un prasmes mediācijā un iegūtais sertifikāts atbilstoši situācijai Latvijā vēl vairāk nostiprinātu sociālā pedagoga pozīcijas un atpazīstamību skolā, pašvaldībā un sabiedrībā kopumā.

Raksta autore iesaistījusās Latvijas skolu sociālo pedagogu izglītošanā par mediāciju skolā projekta „Improvement of Social Pedagogues Professional Qualification by Mediation Implementation“ (MeImp) Nr. LLP-LdV-TOI-2013-LT-0141 ietvaros. Ieskats praktiskā pētījuma rezultātos sniedz informāciju par sociālo pedagogu apmierinātību ar iespēju gūt zināšanas un prasmes skolas mediācijā, kā arī par mediācijas ieviešanas skolā problēmjaudājumiem un iespējamiem risinājumiem sociālo pedagogu skatījumā.

Ieskats praktiskajā pētījumā *Insights in the practical research*

Lai izvērtētu projekta „Improvement of Social Pedagogues Professional Qualification by Mediation Implementation“ (MeImp) Nr. LLP-LdV-TOI-2013-LT-0141 ietvaros notikušā mācību semināra skolu sociālajiem pedagogiem „Mediācija skolā” kvalitāti un atbilstību mērķauditorijas vajadzībām, semināra noslēgumā dalībniekiem tika piedāvāta *novērtējuma anketa*. Tika izdalītas 15 anketas. Pilnīgai datu analīzei tika izmantotas 12 anketas. Tika iegūti kvantitatīvie un kvalitatīvie dati, veikta to apstrāde, analīze un interpretācija.

Semināra satura atbilstību iesaistīto sociālo pedagogu konkrētā brīža izglītības vajadzībām skolas mediācijā raksturo atbildes uz pirmajiem trim anketas jautājumiem. Katru no piedāvātajiem izteikumiem respondenti vērtēja 10 punktu skalā. Rezultāti atspoguļoti 1. attēlā.

1.att. Semināra atbilstība respondentu izglītības vajadzībām

Fig. 1 Compliance of the training with the educational needs of the respondents

Kvantitatīvie rezultāti liecina, ka visās pozīcijās vērtējums ir no 5 ballēm un augstāks. Detalizēta rezultātu analīze liecina, ka, novērtējot semināra atbilstību respondentu vēlmēm un vajadzībām profesionālā izaugsme, vidējā vērtība novērtējumam ir 9,167, novērtējot iegūto zināšanu pielietojamību turpmākajā profesionālajā darbībā, vidējā vērtība novērtējumam ir 8,583, bet novērtējot pielietojamību profesionālajā dzīvē, vidējā vērtība novērtējumam ir 8,333.

Komentējot vērtējumu, kursu dalībnieki raksta:

„Man bija vēlme, nākot uz šo semināru, gūt citu pieredzi mediācijā. Šī vēlme tika apmierināta, iegūtas zināšanas par padziļinātu konfliktu risināšanu”.

„Izmantošu gūtās atziņas, papildināšu ar savām izjūtām un praktisko darbību”

„Pat ļoti atbilst. Tas ir liels ieguvums manai izaugsmei”

„Šo apmācību rezultātā ir radušās pāris jaunas idejas par turpmāko profesionālo darbību saistībā ar mediāciju”.

„Uzskatu, ka man tagad ir labs „instruments” konfliktu risināšanai. Domāju, ka tieši to es vēlējos”

Organizētā semināra kvalitātes novērtējumam tika izvirzīti tādi rādītāji kā *lektoru komunikācijas kvalitāte, psiholoģiskā komforta zona, metožu atbilstība, praktiskās darbības kvalitāte, atgriezeniskā saite un supervīzija*. Katru no rādītājiem respondenti vērtēja 10 punktu skalā. Iegūtie rezultāti apkopoti 2.attēlā.

Redzam, ka katram no kvalitātes rādītājiem ir augsts novērtējums (robežās no 7 līdz 10). Komentāros atzinīgi vērtētas gan izmantotās darba metodes, gan komforta zona, gan lektoru darbs satura realizācijā utt.. Piemēram:

„Augstu vērtēju lektoru profesionalitāti”

„Lektori profesionāli, draudzīgi komunicēja ar auditoriju”

„Jutos labi, emocionāli bagāta...emocionāls kontakts”

„Treniņi – ļoti jauki, tie rosināja, lika domāt. Ļoti veiksmīgi – pieredze un darbošanās kopā”

„Atgriezeniskā saite augstā līmenī”

„Pirmo reizi esmu seminārā, kad nejūtu robežu pasniedzējs – studējošais. Tāpēc jutos brīvi savu domu izteikšanā”

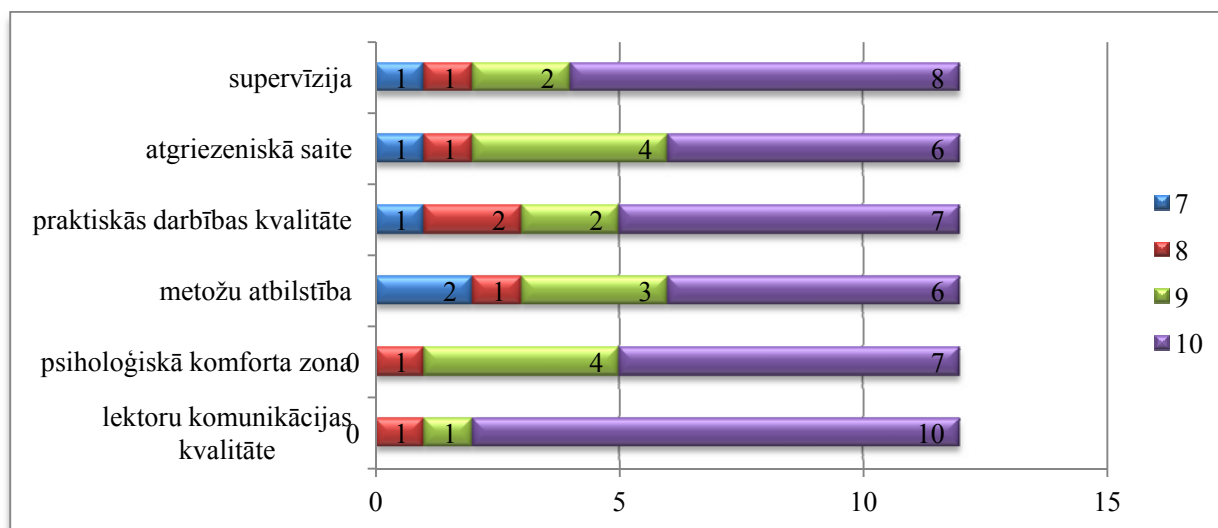
„Īpaši patika darīt praktiski. Vienlaicīgi praktizējot mediāciju un saņemot supervīziju”

„Lektoru zināšanas un iepriekšējā darba pieredze ir ļoti liels pluss – viņas prot strādāt ar auditoriju, izsmeļoši atbildēt uz jautājumiem, radīt drošu vidi, sniegt atbalstu, ja kaut kas neizdodas”

„Uzskatu, ka supervīzijas ir nepieciešamas turpmāk (vismaz dažas), lai pārrunātu ar speciālistiem to, kā izdodas ieviest mediāciju skolā”

„Kolosālas praktiskās nodarbības. Iespēja būt uzklausītam, darboties, saņemt vērtējumu”

Trijos gadījumos respondenti uzsver, ka vēlētos vairāk laika veltīt šāda veida nodarbībām, vienā gadījumā izteikta vēlme iegūt vairāk teorētiskās informācijas.

2.att. Kvalitātes rādītāju novērtējums

Fig.2. Evaluation of quality indicators

Veicot komentāros ietvertā teksta kontentanalīzi, tika identificēti šādi jēdzieni: *atbilstība vajadzībām, lietderība, satura realizācijas kvalitāte, lektoru*

profesionalitāte, tālākizglītības nepieciešamība Identificēto jēdzienu lietojuma biežums redzams 1.tabulā.

1.tabula. ontentanalīzē identificēto jēdzienu lietojuma biežums
Frequency of use of the terms identified in the content analysis

<i>atbilstība vajadzībām</i>	<i>lietderība</i>	<i>satura realizācijas kvalitāte</i>	<i>lektoru profesionalitāte</i>	<i>tālākizglītība</i>
10	20	37	30	18

Respondenti uzsver, ka viena semināra ietvaros nav iespējams apgūt visas nepieciešamās zināšanas, jo „*šie bija tikai pamati. Iegūtā informācija bija ļoti laba, bet periodiski to vajag atkārtot, pilnveidot, zināšanas vajag nostiprināt*”. Tādēļ respondenti uzsver tālākizglītības (*minēts 18 gadījumos*) nepieciešamību, turklāt ne tikai sociālajiem pedagogiem, bet arī priekšmetu skolotājiem, sevišķi klašu audzinātājiem. Respondenti uzsver arī supervīziju (*minēts 10 gadījumos*) nepieciešamību gan veiksmīgas mediācijas kā problēmsituāciju un konfliktu risināšanas metodes ieviešanai skolā, gan kopumā savas profesionālās darbības īstenošanas skolā efektivitātei..

Semināra dalībniekiem (15 respondenti) noslēguma nodarbībā tika piedāvāts izvērtēt mediācijas skolā ieviešanas problēmjautājumus, izmantojot esošās situācijas raksturojumam SVID analīzes metodi un prezentēt savu veikumu. Iegūtie rezultāti apkopoti 2.tabulā.

Semināra dalībnieki SVID analīzes sadaļā “Stiprās puses” norāda uz iespējām, ko sniedz mediācijas ieviešana skolā. Dažādu sociālo prasmju, piemēram, saskarsmes prasmju, konflikta risināšanas prasmju, pašanalīzes prasmju, atbildības, tolerances attīstīšana ir svarīgākās iespējas personības attīstīšanas procesā. Līdzīgas idejas ir paustas arī sadaļā ”Iespējas”. Mediācijas ieviešana skolā risina daudzus svarīgus jautājumus, kas šobrīd skolā ir ļoti aktuāli: vardarbības prevencija, nevardarbīgas komunikācijas un interakcijas kultūras veicināšana, sociālas kompetences kā empātijas, sadarbības, perspektīvas maiņas spējas attīstīšana, skolēnu pašapziņas un pašcieņas celšana.

Pamatotas un saprotamas ir semināra dalībnieku paustās idejas SVID analīzes sadaļās „Vājās puses” un „Draudi”: mediācija skolā nav līdzeklis, kas palīdz visos gadījumos, panākumi ir atkarīgi no iesaistīto personu (skolas vadība, skolotāji, skolēni, vecāki) mediācijas izpratnes un akceptēšanas, nepietiekamas izglītības gadījumā pastāv iespēja, ka var neizdoties pirmie mēģinājumi mediēt konfliktus. Par šīm problēmām tiek minēts arī Vācijā veiktajos pētījumos par mediācijas ieviešanu skolā (*Pētījums Lejassaksijas (Vācija) skolās, 1999.*) Semināra dalībnieki, veicot SVID analīzi, vadījās pēc savu skolu situācijām. Tradicionālā skolas sistēma sniedz maz vietas un laika mediācijai, jaunievedumi bieži vien sākumā tiek uzņemti ar lielu skepsi, neticību. Semināra dalībnieki, prezentējot SVID analīzes rezultātus, runāja arī

par nepieciešamību papildināt zināšanas psiholoģijā, jurisprudencē, lai varētu kvalitatīvāk sagatavot skolēnus mediatorus.

2.tabula. Mediācijas skolā ieviešanas SVID analīze
Implementation of mediation in schools: SWOT analysis

STIPRĀS	VĀJĀS
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Iespēja pašiem atrast risinājumu ➤ Iespēja saskatīt problēmas vai konflikta dziļākos slāņus ➤ Gandarījuma sajūta ➤ Iespēja tapt uzklausītam un sadzirdētam ➤ Rodas jauni resursi ➤ Abas puses ieguvējas ➤ Nevardarbīgs konflikta risinājums ➤ Konflikta risinājums pilnveido prasmes ➤ Uzņemas atbildību ➤ Iespēja pašam domāt un rīkoties ➤ Brīvprātīga izvēle ➤ Individuāla pieeja ➤ Attīsta sociālās prasmes 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pieredzes trūkums mediatoriem ➤ Rūpīgi iepriekš jā sagatavojas ➤ Motivācijas trūkums ➤ Ne katrs gadījums ir mediējams ➤ Mediējamo personu īpatnības ➤ Konfidencialitātes pārkāpšana vai neievērošana ➤ Resursu trūkums- vide, laiks, pieredze ➤ Laika resurss- laikietilpīgs ➤ Mediatoram jābūt prasmīgam vadīt procesu ➤ Pacietības trūkums ➤ Zema motivācija
IESPĒJAS	DRAUDI
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sabiedrību kopumā attīstoši ietekmē, jo māca kā risināt konfliktus ➤ Pozitīvi iegūst abas puses ➤ Mazina agresiju, vardarbību ➤ Citāda pieeja konflikta risināšanai ➤ Pilnveido prasmes ➤ Atrisināts konflikts ➤ Pašanalīze ➤ Uzlabojas skolēnu savstarpējās attiecības ➤ Pozitīvas vides izveide- daudz ieguvēju ➤ Mazinās atstumtība vienaudžu vidū 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Laika trūkums ➤ Aizdomīgums pret jaunievedumiem ➤ Nav administrācijas atbalsta ➤ Konfidencialitāte ➤ Parādās informācija, kas var rosināt jaunu konfliktu ➤ Finansiāls atbalsts ➤ Konflikta var neatrisināt ➤ Nespēja pieņemt šo inovāciju ➤ Sabiedrība kopumā nav gatava ➤ Mediatoram jābūt harmonijā ar sevi

Diskusijai

Mediācijas skolā ieviešana ir jāskata kā mūsdienīga un konstruktīva pieeja problēmsituāciju un konfliktu risināšanai skolā starppersonu attiecībās.

Mediācijas ceļā atrisināti konflikti vairo pieredzi un prasmes risināt domstarpības un konfliktus nevardarbīgā ceļā, kas, savukārt, uzlabo vidi skolā un mazina spriedzi sabiedrībā kopumā.

Mediācijas ieviešana skolā risināma sociālās un skolas politikas līmenī kā daudzpakāpju ilglaicīgs un pēctecīgs pasākums, paredzot tam finansu līdzekļus un sagatavotus tās ieviešanai cilvēkresursus, neatkārtojot iepriekšējo gadu

pieredzi, kad mediācijas ieviešana skolā bija, lai arī veiksmīgs, tomēr īslaicīgs un fragmentārs pasākums projekta ietvaros, kuram netika nodrošināta pēctecība.

Summary

In Latvia nowadays, there is no need to prove anyone in the schools or in the society in general that it is necessary to search for new tools for diminishing various conflicts and violation. In fact, for the conflicting parties, involved in the process of mediation, it is a new experience of acceptance and conciliation, for the leaders of the mediation – a new professional instrument that increase their capacity in carrying out their professional tasks, for the society in general – a possibility to learn new conflict solution skills that allow to have more winners than losers. That results in multiplying the tolerance and empathy in the society that is so essential in the modern conflicting world as a whole.

Even though fragmentarily and temporally, there are teachers, education psychologists, and social pedagogues – mediators being prepared in Latvia. However, mediation is not integrated in the daily processes of the school. Most often, this is a method, which is used by the teachers for conflict solution among the students.

The results of the empirical research show that there is an interest among different groups of the society about mediation and its advantages in schools, however, the traditional school system provides a little space and time for mediation, innovations are accepted with immense scepticism and distrust. The teacher, who has studied mediation, cannot once and for all to assure the colleagues; it is necessary to search for allies in order to explain the benefits of implementation of mediation together. That means it is necessary to organize more seminars to hasten implementation of mediation in the school life. The participants of the seminar, presenting the results of SWOT analysis, have discussed as well about the necessity to supplement their knowledge in psychology and law to perform better in training students-mediators.

One of the basic preconditions of the education in the 21st century is openness towards change, cooperation, communication, growth. Humanistic approach emphasizes the absolute freedom of the student and a special role of the enhancement of independence in the continuous personality development process. A student and a teacher are equal subjects of the pedagogical process. Introduction of mediation in schools would enhance the level of adequacy of personal self-esteem of the students, dynamics of self-confidence processes, and development of the structure of self-concept.

Literatūra References

- Bolis, J. (2010). *Mediācija: pielietojums Amerikas Savienotajās Valstīs un perspektīvas Latvijā*. Latvijas zinātņu akadēmijas Vēstis. 1./2.numurs 2010. Pieejams: www.lza.lv/index.php?option=com_context&task=vienv&idskatits 04.03.2015.
- Jefferys – Duden, K. (2005). *Das neue Streitschlichterprogramm*. Horneburg.
- Mediācija skolā* (2007). Metodisko materiālu krājums pedagogiem un skolēniem Ullas Zumentes-Stīlas redakcijā. Rīga: Bērnu un ģimenes lietu ministrija.
- Mediācijas metodes pielietojums sociālā pedagoga darbā konstruktīvas saskarsmes veidošanā pusaudžiem* (2012). RA, 2.līmeņa profesionālā programma "Sociālais pedagogs", nublicēts materiāls.
- Philipp, E., Rademacher, H. (2002). *Konflikt management im Kollegium*. Beltz -Verlag, Weheim.

- Trosens, A., Hofmans, R., Rotfišere, D.B. (2004). *Mediācija. Mediācijas pamati teorijā un praksē*. Iegūts 10.10.2014. no <http://www.mediacija.lv/?Resursi:Gr%C4%81matas>
- Truskovska, Ž., Orska, R., Ušča, S. (2014). Mediācija - mūsdienīgs un produktīvs problēmsituāciju un konfliktu skolā risināšanas ceļš. *Izglītības reforma vispārizglītojošā skolā*. Rēzekne, Rēzeknes Augstskola, 101.-113.lpp.
- Will, H.D. (2011). Mediation und Wissenschaft. In: *Spektrum der Mediation*, 44, S.5-9.
- Will, H.D. (2005). *Thüringer Kursbuch Schülermediation*. Erfurt. FHE Eigenverlag.